

בתוך: דברי המפגש ה-23 של החוג הישראלי לבלשנות (2007)

רבקה הלוי

הזיקה בין הסמנטיקה לתחביר בהרכבי תואר עקיפים (או

מהופכים)

הרכבי התואר מסוג '(נערה) אדומת שיער' ידועים בלשונות השמיות וכן בעברית כבר מלשון המקרא. אחד ההסברים הנפוצים בבלשנות השמית הוא שבמבנה זה יש "גניטיב של ספציפיקציה" או מה שנקרא בדקדוק הערבי "תמיז". למשל: נערה אדומת שיער = אדומה מבחינת שיערה. מגולחי-זקן = מגולחים במה שנוגע לזקן. הסומך מצמצם את תחולתו של הנסמך (שה"ת) המוצג מצד אחד מהיבטיו הדנוטטיביים. כלומר יחס אטריבוטיבי ישיר בין מ1 ובין ההרכב המתאר אותו.

בהרכבים אלה יש מבנה סמיכות שהנסמך הוא ש"ת המתאים במין ובמספר למתואר (להלן מ1) הנמצא מחוץ להרכב, אך מן הצד הסמנטי, התכונה שהוא מביע מתייחסת, למעשה, לשה"ע הסומך (להלן מ2). כגון לעיל: הצבע האדום מתקשר ישירות לשיער ולא לנערה, אף שההתאם הדקדוקי הוא לנערה. במהלך הדיון אטען כי אין להבין מבנה זה כמבנה "תמיז" ואטען כי בהרכבים אלה מובע היחס האטריבוטיבי בדרך עקיפה - הרכבתם עקיפה, הן מבחינה תחבירית (ע"ד גולדנברג 2002) הן מבחינה סמנטית (דהיינו מצד היחס בין הרפרנט ותכונתו). אטען כי קיימת זיקה בין הסמנטיקה והתחביר של הרכבי התואר הנידונים. זיקה זו מוצאת את ביטוייה בנטייה הברורה של המבנה לציין שני נושאים לוגיים (מ1 ו-מ2) המהווים מהות אחת ויחידה, כלומר יחסים בין חלק לשלם, או בין השלם ובין בין היבטים שונים (מוחשיים או מופשטים) הנתפסים כסימן היכר מהותי או גנרי או כמאפיין קבוע שלו. למשל, "פלשתינאים משוללי זכויות אזרח ופספורט... מנועי חופש תנועה... מצומצמי מים ועוד עוולות" (הארץ 7.8.1999)

בספרות העוסקת במבנה ההודו-אירופי המקביל כביכול למבנה השמי הנידון נהוג לתאר יחס זה כיחס של "משויכות". המשויכות היא אמנם יחס תלוי הקשר ותרבות אך היא יחס מצומצם יותר מן היחס הסמנטי המובע בין שני המתוארים (מ1 ו-מ2) שבמבנה הנידון. עוד אטען כי אין שוויון ערך בין מבנה זה ובין

הפרפרזה הפוססיבית-אטריבוטיבית הישירה כגון 'לנערה יש שיער אדום'. אטען כי המסגרת המבנית (במובן של גולדברג 1995) של האטריבוציה העקיפה מתאימה להבעת משמעות מופשטת או מושאלת שהפרפרזה שלה אינה המבנה הפוססיבי-אטריבוטיבי הישיר.

יידונו דוגמות של הרכבי תואר מלשון העיתונות, ומלשון הספרות העברית של ימינו וכן דוגמות בעברית המקבילות להרכבים ההומריים (במבנה ה"אקוזטיב היווני") מן האיליאדה.

ביבליוגרפיה

- ח"ב רוזן, "הרכבי שם תואר ושמות תואר מורכבים בעברית הישראלית", ספר בר אילן למדעי הרוח והחברה, קובץ העשור ב, בעריכת מ"צ קדרי, רמת גן (תשכ"ח), עמ' 98-105
- G. Goldenberg, "Two Types of Phrase Adjectivization", 'Sprich doch mit deinen Knechten aramäisch, wir verstehen es!' - 60 Beiträge zur Semitistik, Festschrift für Otto Jastrow zum 60. Geburtstag (Wiesbaden 2002), pp. 193-208
- H. Frei, "Sylvie est jolie des yeux", Mélanges de linguistique offerts à Ch. Bally (Genève 1939), pp. 185-192